

י"ח בטבת, תשע"ט, 26.12.2018

גיליון מס' 641

פרשת שמות

לידת משה

מאת חזי כהן, מעלה גלבוע

פרשת השבוע עוסקת בלידת משה. זהו השלב המקדים להצלת בני ישראל משעבוד מצרים. השורש המנחה בקטע הוא י.ל.ד. החוזר פעמים רבות בסיפור, ומבליט את מרכזיותו של ה"ילד", משה. חשיבותו מתעצמת בכך שכל הדמויות בסיפור הן אקטיביות אך שמן לא נזכר, ואילו שמו של משה נזכר וחותר את הסיפור.

סיפור לידת משה עמוס אירוניה: משה ניצל ביאור- מקום בו הוטבעו הילדים העבריים. והאירוניה מחריפה עוד יותר: משה, מושיעם של ישראל, ניצל ביאור- אלוהי מצרים, שהיה אמור להגן עליהם; משה ניצל דווקא על ידי בתו של זה שציווה להרוג כל זכר מן העבריים; בית פרעה מימן את הנקת משה על ידי אמו; משה, מי שעתיד להושיע את ישראל, גדל בבית פרעה. האירוניה בולטת גם בפרק הקודם: תכניתו של פרעה לכלות את עם ישראל, לא רק שלא צלחה אלא אף גרמה להתרבותו של עם ישראל. סיפור לידת משה ממשיך, אם כך, את הקו האירוני ואף מחריף אותו.

קיימות שתי גישות ביחס לסיפור לידת משה. רש"י שהולך בעקבות המדרשים, רואה בלידת משה אירוע יוצא דופן ונס. על פי גישה זו הנסים מלווים את סיפור הלידה בכל שלביו: **ההריון**- יוכבד הרתה לעמרם בגיל מאה ושלושים. **הלידה**- "כשנולד נתמלא הבית כולו אורה"; **השכינה שהתה עם משה בתיבה**- "את מי ראתה, את הילד, זהו פשוטו. ומדרשו שראתה עמו שכינה". **משיית משה**- רש"י מביא שני הסברים לשליחת האמה, השני מתאר נס. "את אמתה - את שפחתה. ורבותינו דרשו לשון יד... והם דרשו את אמתה את ידה, שנשתרבה אמתה אמות הרבה"; **משה סרב לינוק מן המצריות**- "מלמד שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק". התמונה העולה מפירוש רש"י היא שלידת משה כללה התערבות א-לוהית גלויה ונסית, ושמשה היה בעל כוחות מיוחדים כבר מלידתו.

הראב"ע והרשב"ם הציגו (כל אחד בדרכו) גישה הקרובה יותר אל פשט המקראות. הם נוטים לפרש את הקורה בסיפור בצורה ריאליסטית, ולפיה לידת משה היתה לידה טבעית והתערבות הא-ל היתה סמויה. **ההריון**- יוכבד הרתה את משה באופן טבעי; **הלידה**- לשיטתם משה נולד בלידה טבעית. אם כי נולד פג. על הפסוק **וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא** (ב,ב), אומר הרשב"ם "לכן נסתכלה בו בשעת לידה אם הוא נפל ולא תטרח בהטמנתו וראתהו כי טוב ויפה הוא כי גמרו סימניו שערו וציפורניו... וידעה שהוא בר קיימא..."; **משיית משה**- בת פרעה שלחה את אמתה, כלומר את שפחתה, להביא את התיבה. "והזכיר דבר נערותיה שהולכות על מקום היאור... בעבור ששלחה אמתה, והיא אחת הנערות לקחת התיבה, כי בת המלך לא תכנס אל מקום הסוף, כי במקום רחוק מן היבשה הושמה התיבה שלא יגיע אליה כל עובר. (ראב"ע ב' ה); **משה בתיבה**- הראב"ע (ב' ו) מתנגד לגישת רש"י לפיה השכינה שהתה עם משה בתיבה. לדעתו משה היה בתיבה לבדו. ותפתח ותראהו אחר שאמר ותראהו, הוסיף לבאר, כמו ובית דוד כא-להים כמלאך ד' (זכרי' יב, ח). והנה נער בוכה" (ראב"ע ב' ו). על פי גישה זו הלידה וההצלה לא יצאו מגדר הטבע ומשה לא התגלה כבר בלידתו כבעל כוחות מיוחדים. ה' ליווה את האירועים באופן נסתר בדומה למגילת אסתר.

הוויכוח בין שתי השיטות חורג מעבר לשאלת פרשנות סיפור הלידה ובעומק העניין הוא עוסק בשאלת ייחודן של הדמויות במקרא. רש"י בעקבות המדרשים, מציג את משה כדמות ייחודית עוד מבטן ומלידה. משה "נקרא על שם סופר" וכפי שאמר

רש"י בעניין, סירובו של משה לינוק מן המצריות "מלמד שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה". לעומתו, ראב"ע ורשב"ם סוברים שמה נולד ככל הילדים וחשף את כוחותיו המיוחדים רק משבגר, כשבחר לעזור לאחיו בצרתם. על פי גישה זו, יחודו של משה אינו תכונה מולדת אלא נובע ממעשיו. בסיפור הבא (ב, יא-כב) משה מוצג כרודף צדק המשלם על כך מחיר כבד. המילה המנחה בסיפור זה היא 'איש' המופיעה מספר פעמים ומבליטה את פעולותיו של האיש משה שהובילו לבחירתו. עומק הוויכוח בין רש"י לבין ראב"ע ורשב"ם משתקף בשאלת החומר ממנו היתה עשויה התיבה. רש"י בוחן את הדברים מתוך הבנה שאנו עוסקים במשה רבינו ומנקודת מבט א-לוהית "בחמר ובזפת - זפת מבחוץ וטיט מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח של זפת". לעומתו, רשב"ם בוחן את הדברים מתוך הקשר ריאלי "בחמר - מבפנים: ובזפת - מבחוץ, שלא יכנסו בו המים".

השוואת סיפור לידת משה והצלתו לסיפור הצלת ישמעאל (בר' כ"א) מחזקת את עמדת הראב"ע ורשב"ם לפיה סיפור לידת משה אינו חורג מדרך הטבע ומשה נולד ככל האדם. בשני הסיפורים הילד/נער עומד בסכנת מוות והאם מניחה אותו בצמחיה. בסיפור ישמעאל יושבת מרחוק ובסיפור משה-אחותו ניצבת מרחוק. בשני הסיפורים הילד בוכה וזוכה משום כך להצלה. ההבדלים בין הסיפורים רבים, אך אנו נתייחס רק להתערבות האל-ל ומעמד הילד: התערבות האל בסיפור ישמעאל היא ברורה. המלאך מתגלה להגר ומרגיע אותה, הוא פוקח את עיניה ומגלה היכן באר מים וכך הם ניצלים. לעומת זאת בלידת משה והצלתו התערבות האל אינה גלויה. האל-ל אינו מתגלה לאם הילד בשעת הצרה ואת תפקיד האל-ל, השומע את בכי הנער בסיפור ישמעאל, ממלאת כאן בת פרעה. כתוצאה מכך קיים פער בין הילדים. ישמעאל שזכה להתערבות האל-ל בהצלתו זכה גם ליעוד **כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימוֹנוּ** (כא יח). לעומתו משה שלא זכה להתערבות האל-ל באופן גלוי, לא זכה ליעוד.

נראה, שלידת משה עוצבה במכוון כסיפור שבו האל-ל אינו מתגלה באופן גלוי, ושמה נולד ככל הילדים כדי להבליט את העובדה שמה בחר להיות איש צדק ומגן אחיו ומשום כך נבחר בהמשך להיות מנהיגם של ישראל. יתרונה של גישתם של הראב"ע והרשב"ם בכך שהיא מטילה את מרכז הכובד על בחירת משה לפעול למען אחיו ולא על בחירה מולדת. בכך היא מעמידה את מעשי האדם במרכז החיים הדתיים ולא את יחוסו.

חזי כהן, מלמד בישיבת מעלה גלבוע ומדרשת עין הנציב של הקיבוץ הדתי.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום [unsubscribe](mailto:unsubscribe@kdati.org.il) בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב [unsubscribe](mailto:unsubscribe@kdati.org.il) בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il